

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden İki Septimius Severus Sikkesi

Two Septimius Severus Coins in İstanbul Archeology Museums

Vedat Keleş

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü vkelesus@yahoo.com

Özet

Roma'nın en önemli imparatorlarından biri olan Lucius Septimius Severus İ.S.145'te Kuzey Afrika'da Leptis Magna'da doğmuştur. Severus Askerlikteki kabiliyeti ve iyi ilişkileri sayesinde çabucak yükseldi. Yukarı Roma valisi iken Pertinax'ın öldürüldüğü haberi gelince askerleri tarafından imparator ilan edildi. Julianus, Niger ve Albinus'u saf dışı bırakarak imparatorluğun tek hakimi oldu. Septimius Severus çok sayıda askeri sefer düzenledi. İ.S. 207'de Britanya'ya giderek Adayı tamamen kontrol altına aldı. Fakat Roma'ya dönmeden İ.S. 211'de York'ta öldü. Burada tanıtılan Severus'a ait ender rastlanan iki sikke, On'un ve Roma İmparatorluğu'nun askeri ve siyasal propagandasını yapma amacına yöneliktir.

Abstract

Lucius Septimius Severus who was one of the most important emperors in Rome was born in 145 A.D. at Leptis Magna in North Africa. His promoted rapidly, thanks to his military his military ability and good relations. Severus governor of upper Germany was proclaimed emperor by his troops when the news of the murder of pertinax reached them. Having defeated Iulianus, Niger and Albinus, Severus became the sole power in the empire. He did alot of raids to the different parts of the empire. In 207 A.D. he went to Britain and brought the Island under Roman control. But he died at York in 211 A.D. before he returned to Rome. Two rare coins to belonging to Severus carry the intention of propagating his and Roman Empire's political and military aims.

Roma İmparatorluğu'nun en önemli kaiserlerinden biri olan Septimius Severus, Afrika'da Leptis Magna'da Tripolitana (Trablusgarp) da İ.S.145'de doğmuştur¹. Asıl adı "Lucius Septimius Severus Pertinax" olan Septimius Severus, Roma'nın asker imparatorlarının ilkidir².

Roma'da, Commodus'un yerine geçen Pertinax bir suikast sonucu öldürülünce, imparatorluk hükümdarsız kalmıştı³. Pertinax'ı öldüren hassa alayı, Roma'da taht için iki aday da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri

Sulpicianus; diğeri ise, M.Didius Julianus'tur. Ancak, Roma halkı bu oldu bittiyi adaletsiz bulmuş ve çıkan kargaşa üzerine, Suriye valisi C.Pessinus Niger, imparator ilan edilmiştir⁴. Bu arada Carnuntum'daki Tunus ordusuna Pertinax'ın ölüm haberi gelmiş ve Pertinax'a bağlılığı ile bilinen ayrıca o sırada Pannonia (Macaristan) valisi olan Severus, Pertinax'ın öcünü almak için ordularını Roma üzerine yönlendirmiş, sonuçta İ.S. 193 yılında orduları tarafından imparator ilan edilmiştir⁵.

S. Severus imparator ilan edildikten sonra, ilk iş olarak rakipleri Niger ve Albinus'la mücadele etmiş ve onları yenilgiye uğratarak iktidarını iyice güçlendirmiştir⁶. Daha sonra Doğu dünyası ile ilişkilerini artıran Severus, Emesalı bir papazın kızı olan Julia Domna ile evlenmiş, bu evlilikten Karacalla ve Geta adında iki çocuğu olmuş ; böylece Severus, Doğu prenslikleri ile temelde bir hanedanlık kurmuştur⁷. İmparatorluğu boyunca bir çok askeri sefere çıkan Severus, rakipleri Julianus, Niger ve Albinus'a karşı yürüttüğü mücadelenin yanı sıra, Anadolu'da Kyzikos, Nicomedia ve Byzantion'a karşı seferler de düzenlemiş ve bu şehirleri kuşatarak , Roma topraklarına katmıştır. Parthlara karşı da sefer düzenleyen Severus, kazandığı ilk zaferden sonra "Parthicus Arabicus", ikinci zaferinden sonra ise, "Parthicus Maximus" ünvanlarını almıştır⁸. İ.S.208'de Britanya'ya karşı büyük bir sefer düzenleyen S.Severus, bütün Britanya'yı da kontrolü altına almıştır⁹. İ.S.210'da ki sefer sonrasında basılan Severus sikkelerinde, bu zafer, "SEVERVS.PIVS.AVG.BRIT" şeklindeki lejand ile sikkeler üzerinde belirtilmiştir. İmparatorluğu İ.S.193 – 211 yılları arasında rastlayan Severus dönemi, Roma tarihi için bir dönüm noktası olmuş, Augustus'un kurmuş olduğu prenslik rejimi yerine, bütün gücün asker ya da hanedanlarda toplandığı bir sistem iş başına gelmiştir¹⁰. Asker bir imparator olması nedeniyle, askeri alanda çok sayıda reform yapan Severus, İ.S. 211 yılında 65 yaşındayken Eborarum (York) da ölmüştür¹¹.

Bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri Sikke Seksiyonu'nda yer alan S. Severus'a ait iki sikkenin; biri gümüş (denarius) diğeri ise, altın (aureus) dur. Bu iki sikkeden ilk ele alacağımız gümüş denarius'tur. (Kat.No.1).

Sikkenin ön yüzünde imparatorun defne çelenkli başı, arka yüzde ise, bir elinde bereket boynuzu diğeri elinde mısır koçanı tutan ve önünde sunak bulunan Annona¹² yer almaktadır. Kat.No.1 Severus'un bilinen sikke tiplerinden biridir. Saat 8 yönünden başlayıp saat 5 yönünde biten arka yüz lejandın da ise "P.M.T.R. P.XIII.COS.III.P.P" yazmaktadır. Ön ve arka yüz lejandlarını inceleyecek olursak : Önyüzdeki SEVERVS.PIVS.AVG. lejandın da imparatorun dindar bir kişi olduğunu anlamaktayız. Çünkü burada geçen "PIVS" kelimesi latince de "dindar" anlamına gelmektedir¹³.

Arka yüz lejandında ise, P.M. imparatorun (Pontifex Maximus = Baş Rahip)¹⁴ T.R. P. (Tribunica Potestae = Tribünlük Gücü)¹⁵, COS (= Konsüllük) , PP (Pater Patriae = Devletin Babası)¹⁶ olduğunu belirtmektedir.

Bu lejandlardan T.R.P (Tribünlük gücü), ilk olarak Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Augustus tarafından kullanılmaya başlanan bir ünvandır¹⁷. T.R. P. yıllık bir memuriyet olduğu için her yıl yenilenirdi. Dolayısıyla bu unvan, imparatorların saltanat yıllarının ve sikke kronolojilerinin oluşturulmasında nümizmatlara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Örneğin bu sikkenin arka yüzünde yer alan T.R. P.XIII lejandı, bize Severus'un 13. Tribünlük ünvanını aldığını gösterir ki; bu da, İ.S. 205 tarihine denk gelmektedir (Bkz Tablo I). COS (Konsüllük) ise, Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli memuriyetidir. Nero zamanına kadar halk meclisi tarafından belirlenen bu memuriyet, Nero'dan sonra doğrudan imparator tarafından belirlenmeye başlanmıştır¹⁸. Lejand'daki COS III, imparatorun 3. konsüllük görevine seçildiğini gösterir. Burada önemli olan, T.R. P. XIII ile COS III'ün birbiri ile uyum içinde olmasıdır. Gerçekten de Tablo I'e bakıldığında, T.R. P. XIII imparatorun III. Konsüllüğü'ne denk gelmektedir.

Sikkenin ön yüzünde imparatorun "Serapis Tipi"¹⁹ portresi yer almaktadır. Portrenin Serapis Tipinde olduğunu alnın üzerindeki üç saç buklesi ve tribüşon şeklindeki sakaldan anlamaktayız Arkada ise, bir elinde bereket boynuzu, diğeri elinde mısır koçanı tutan Annona görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde sık rastlanan bu personifikasyon²⁰ burada mısır hasatının yanı sıra, imparatorun gücünü de temsil etmektedir. Çünkü İmparator, Romalılar için hayati önem taşıyan mısırı, Roma'ya getirmekte ve böylece halkı için çok önemli bir iş yapmaktadır.

Her iki yüzdeki lejand ve betimleriyle tanımlamaya çalıştığımız bu denarius, Severus döneminde basılan gümüş sikke nominallerine uygun olup; gerek yazı, gerekse betimlerin tamamı açısından, imparatorun propagandasını yapmaya yönelik olarak basılmıştır.

İnceleyeceğimiz ikinci sikke (Kat.No.2), ön yüzünde taşıdığı Severus ve arka da oğlu Karacalla'nın büst portresinin bulunmasıyla ender basılmış bir "aureus"tur .

Sikkenin ön yüzünde, saat 7 yönünden başlayıp, saat 4 yönünde biten lejand da "L.SEPT.SEV.AVG.PART. MAX" yazmaktadır. Bu lejanddaki AVG (Augustus) İmparatorun soyunu, Roma'nın kurucusu Augustus'a dayandırmasından kaynaklanmaktadır. Bu sadece Severus'a ait olan bir özellik olmayıp, Augustus'tan sonraki bütün Roma imparatorları tarafından kullanılan bir ünvandır. Sikkenin arka yüzünde ise, saat 8 yönünden

başlayıp, saat 6 yönünde biten lejandda ise,

“ANTONINVS.AVG.PONT.TR.P.III” yazılıdır. Burada Karakalla isminin “Antoninus” olarak yazılması önemlidir. Bu durumun altında yine bir propaganda amacı yatmaktadır. Şöyle ki : Severus, Afrika kökenli bir imparator olduğundan, kendini Roma halkına sevdirmek, ayrıca kendisinin de bir Romalı olduğunu belirtmek için, oğlu Karakalla’ya , Romalılar tarafından çok sevilen Antonius Pius’un ön adı olan “Antonius”u vermiştir.

Severus ve oğlu defne çelenkli, paladumentumlu ve zırlı büst portreleri ile betimlenmişlerdir. Severus, Serapis tipinde, Karacalla ise, genç olarak betimlenmiştir. Elimizdeki bu sikke, üzerindeki betimler ve yazı olarak oldukça nadir olarak basılmış bir Severus sikkesidir. İngiltere’de yapılan kazılarda, Severus tarafından bastırılmış, ağırlıkları 7.14 ile 7.19 gr. arasında değişen; üzerlerinde Severus ile ailesinden kişilerin portrelerinin ve ünvanlarının yer aldığı 523 tane aureus bulunmuştur²¹. Elimizdeki sikke de, gerek 7.14 gr. Ağırlığı; gerekse betim ve lejandları ile adı geçen aureus serisinden olmalıdır. Severus’a ait bu sikke, üzerindeki betim ve lejandlar ile oldukça ilginç bir sikkedir. Sikkenin ön yüzündeki “L.SEPT.SEV.AVG.IMP.XI.PART.MAX” ve arkadaki “ANTONINVS.AVG.PON.TR.P.III” lejandı Tablo I’e baktığımızda birbirine uymamaktadır. Tabloda önyüzde IMP XI yazdığı zaman, arkada T.R. P.III yerine T.R.P.VI yazması gerekmektedir. Fakat bu sikkede T.R.P.III yazmaktadır. Böylece Severus’a ait bu sikkenin ilk bakışta sahte ya da yanlış basılmış olabileceği akla gelmektedir. Sikkenin pek fazla benzerinin de olmaması, bu ihtimali güçlendirmektedir. Ancak sikke tarihi olaylar da hesaba katılarak dikkatlice incelenirse, bunların hiç birinin doğru olmadığı ve bu sikkenin Severus’a ait oldukça ender basılmış bir sikke olduğu anlaşılmaktadır. Bu sikkenin ön ve arka yüz lejandları birbirinden bağımsızdır. Severus III. Tribünlük gücünü oğlu Karakalla’nın caesar ünvanını kazandığı dönemde almıştır. Yani Severus burada oğlunun caesar olması şerefine , bu sikkenin arka yüz lejandına oğlunun adını ve onun bu ünvana sahip olduğu zamanki tribünlük gücü ünvanını yazdırmıştır. Bu durum da, Severus’un propaganda anlayışına oldukça uygun düşmektedir.

Sikke birimi olarak da 7.14 gr. ağırlığı ile Nero döneminde yapılan para reformundaki aureus nominallerine uygundur²². Bu aureus da tıpkı denarius’ta olduğu gibi, üzerinde yer alan yazı ve betimleriyle imparatorun propagandasını yapmaya yöneliktir. Sikkenin basım tarihi ise, IMP XI ünvanına, yani İ.S. 198 yılına denk gelmektedir (Bkz. Tablo I).

Sonuç olarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde yer alan bu iki sikke, bize Roma döneminde basılan sikkelerin sadece bir ödeme aracı olarak değil, aynı zamanda İmparatorların ve Roma devletinin propagandasını yapmak için kullanılan bir araç olduklarını da açıkça göstermektedir.

KATALOG

- Kat.No.1 : Septimius Severus
 Müz.Env.No. : 2135
 : AR (Gümüş), D (Denarius), ↑, 17 mm., 3.20 gr.
 Ö.Y. : SEVERVS. PIVS. AVG.
 İmparatorun defne çelenkli başı sağa
 A.Y. : P.M.T.R.P XIII.COS.III.P.P
 Annona ayakta sola, sol elinde bereket boynuzu, sağ elinde mısır koçanı, önünde içinde mısır bulunan bir sepet.
 Tarih : İ.S. 195
 Kaynak : H. Cohen, Description Historiques des frappes sous L’ Empire Romain Commanement Apples Medalle Imperiales, Paris, 1884 no. 472.
 Kat.No. 2 : Septimius Severus
 Müz.Env.No : 2244
 AV (Altın), 20, ↘, 20-21 mm.,7.14 gr.
 Ö.Y. : L.SEPT.SEV.AVG.IMP XI.PART.MAX
 Severus’un defne çelenkli, paladumentumlu, üstünde medusa başı olan zırlı büstü sağa.
 A.Y. : ANTONINVS.AVG. PONT.TR. P. IIII
 Karakalla’nın defne çelenkli, paladumentumlu, üstünde medusa başı olan zırlı büstü sağa.
 Tarih : İ.S.203
 Kaynak : Ataman Demir, Çağlar İçinde Antalya 1996 Res. 44.

Notlar

- Çalışmamı titizlikle değerlendiren sayın hocam Cevat BAŞARAN'a, malzeme konusundaki yardımlarından dolayı İstanbul Arkeoloji Müzeleri Sikke Kabinesi'nden sayın Turhan GÖKYILDIRIM'a bir kere daha teşekkür ederim.
- ¹ Henry Cohen, *Description Historiques des frappes sous L' Empire Romain Commanement Apples Medalle Imperiales*, Paris, 1884, s.1; Real Ancylopediae, II, A2, s. 1948 – 2015; David R. Sear, *Roman Coins and Their Values*, Seaby, London, 1970, s.177; M. Vickers, *The Making of the Past the Roman World*, London, 1977, s. 145; *Ana Britannica*, 19, 1990, s.280; Oğuz Tekin, *Gre ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Koleksiyonu, İstanbul, 1994, s. 39.
- ² A.M.Mc Cann, "The Portraits of Septimius Severus" *MemAmAc*, Vol, XXX, 1968, 47.
- ³ Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, s.33
- ⁴ Akşit, a.g.e., s. 33.
- ⁵ Sear,, a.g.e., s.177; Akşit, a.g.e., s.33; Clavio Foss, *Roman Historical Coins*, London, 1990, s.162 163.; Y.Kızılkaya, "Yatağan Definesi" *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVII, 1998, s.138;
- ⁶ Zander Klawans, *Reading and Dating Roman Imperial Coins* 1982, s.73; Tekin,a.g.e., s.39.
- ⁷ Cann, a.g.m., s.47.
- ⁸ Akşit, a.g.e., s., 35.
- ⁹ Sear,, a.g.e., s.177.
- ¹⁰ Cann,a.g.m., s.47.
- ¹¹ G.M.A. Hanfmann, *Roman Art*, London, 1975, s. 84; Klawans,a.g.e., s. 73; Tekin,a.g.e.,s. 39.
- ¹² Kelime olarak "hasat" anlamına gelen "annona" yıllık mısır hasatını temsil etmektedir. M.Grant,, *Roman Imperial Money*, London, 1954, s.235; Sear,a.g.e., s. 22; Klawans, a.g.e., s.44.
- ¹³ Clement Emin Bosch, *Eski Sikkeler Rehberi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951, s.45; Stefan Karwiese, *Antik Numismatiğe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, s.91; Secda Saltuk, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap yayınları, İstanbul,1989, s.160.
- ¹⁴ Grant, a.g.e., s. 267; Bosch, a.g.e., s. 44; Sear,a.g.e., s. 50; Sabahat Atlan, , *1947 – 1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s. 28; Klawans,a.g.e., s.102; Saltuk, a.g.e., s. 160; Oğuz Tekin, *Eskiçağda Para*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.15.
- ¹⁵ Grant, a.g.e., s. 264.; Bosch, 1951, 45; Atlan, 1976, 28; Tekin, a.g.e.,s.15; Cevat Başaran, *Arkeolojiye Giriş*, Akademik Araştırmalar, Erzurum, 1998, s.264.
- ¹⁶ Grant, a.g.e., s. 264; Bosch, a.g.e., s.45; Sear, a.g.e., s. 51; Atlan, a.g.e., s. 25; Tekin, a.g.e.,s.15; Başaran, a.g.e., 264.
- ¹⁷ Karwiese,a.g.e., s. 77 vd; Başaran, a.g.e, 264.
- ¹⁸ Grant, a.g.e., s. 269; Bosch,a.g.e., s.45; Sear, a.g.e., s. 50; Tekin, a.g.e., s. 15.
- ¹⁹ Gisela M.A. Richter, *The Portraits of the Greeks*, vol.I, London, 1965, s.220, Res. 801-809
- ²⁰ Soyut bir kavramın yada bir yerin insan şeklinde tanımlanmasıdır.Ahmet Semih Tulay, *Genel Numizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s.160.
- ²¹ L.E.West, "Gold and Silver Standart in the Roman Empire" *Numismatic Notes and Monograph*, 1941, No. 94, s.1145.
- ²² Edward.A.Sydenham, *Roman Monetary System*, *Numismatic Chronicle*, 1919, s.125.; Ataman Demir, *Çağlar İçinde Antalya*, Antalya, 1996, s. 42.

Tarih	Tribünlük Gücü	Consüllük	IMP	Ünvanlar	Olaylar
193	T.R. P	COS	IMP	PERT	İmparatorun Roma'ya Girişi
194	T.R. P. II	COS II	II,III,III	PATER PATRIAE	Nigerin ölümü, Kyzikos, Nicae ve Issus zaferleri
195	T.R. P. III		V,VI,VII	ARABICVS, ADIABENICVS	Arabia ve Adiabene zaferleri
196	T.R. P. IIII		VIII		Karacalla'nın Caesar olması
197	T.R. P. V		VIII, X		Lugdunum zaferi.
198	T.R. P. VI		XI		Karacalla'nın Augustus, Geta'nın Caesar olması
199	T.R. P. VII			PART MAX	Atra'daki başarısızlık
200	T.R. P. VIII				Mısır ziyareti
201	T.R. P. VIII				Antiochia ziyareti
202	T.R. P. X	COS III			Roma'ya dönüş
203	T.R. P. XI				Severus takı
204	T.R. P. XII				Liberalitas IIII
205	T.R. P. XIII				Liberalitas V
206	T.R. P. XIII				İmparatorun Afrika seyahati
207	T.R. P. XV				
208	T.R. P. XVI				Britanya seferi
209	T.R. P. XVII				Geta'nın Augustus olması
210	T.R. P. XVIII			BRIT	Britanya zaferi
211	T.R. P. XIX				İmparatorun ölümü

Tablo I : H.Mattingly – E.A. Sydenham, Roman Imperial Coinage, Vol.4, Part I

İspir'de Seracılık

Greenhouse Vegetable Growing in İspir

Ünsal Bekdemir

Atatürk Üniversitesi KKEF Coğrafya Eğitimi
Anabilim Dalı bekdemir@atauni.edu.tr

Mustafa Özdemir

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü mozdemir@atauni.edu.tr

Özet

İspir, Doğu Karadeniz Bölümü'nde Erzurum ili sınırları içerisinde yer alır. Sahanın kuzey bölümü orta Çoruh havzası içerisinde, güneyi ise Yukarı Çoruh havzasının küçük bir bölümünü oluşturan Çermeli Çayı Havzası'nda yer alır. İspir ilçesinin Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu arasındaki geçiş kuşağında yer alır. Bu geçiş, iklim ve bitki örtüsü ile nüfusun sosyo-kültürel yapısında ve tarımsal faaliyetlerde açık olarak gözlenebilmektedir. İspir'de seracılık faaliyetleri 1997 yılında başlamış ve kısa zaman içerisinde hem alan hem de modernizasyon açısından önemli sayılabilecek bir gelişme kaydetmiştir.

Abstract

İspir is Black Sea Region within the borders of Erzurum. The northern part of its area is in Middle Çoruh basin, and its southern part is in Çermeli river basin, which forms a small part of Çoruh basin. İspir is located between Black Sea Region and Eastern Anatolia Region. This location reveals its characteristics in the climate, plant cover, socio cultural structure of the population and agricultural activities. Greenhouse vegetable growing in İspir stated in 1997, and made a significant progress both in the use of land and modernization in a short period of time.

İspir, Doğu Karadeniz Bölümünde, Erzurum ili sınırları içerisinde yer alır. İspir ilçesini kapsayan saha, morfolojik bakımdan iki havzadan oluşmaktadır. Güneyde Yukarı Çoruh Havza'sının küçük bir bölümünü oluşturan Çermeli Çayı Havzası yer alırken; sahanın kuzey bölümü Orta Çoruh Havzası içerisinde kalır (Köse, 1991, s.2). Bölgenin kuzeyinde Soğanlı-Kaçkar dağları, güneyinde ise Mescit dağları yer alır.

Yüz ölçümü 2244 km² kadar olan İspir'in, kuzeyinde İkizdere ve Çamlıhemşin (Rize), batısında Pazaryolu (Erzurum), güneyinde Ilıca (Erzurum), güney doğusunda Tortum ve Uzundere (Erzurum), doğusunda ise Yusufeli (Artvin) ilçeleri bulunmaktadır (Şekil 1). Derin vadilerle parçalanmış bulunan araştırma sahasında, ana vadi sistemiyle sıradağlar genel hatlarıyla güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanmaktadır.